

Az „Ellenpontok” és az erdélyi magyarság

Interjú Ara-Kovács Attilával

Ara-Kovács erdélyi születésű és neveltetésű fiatal magyar írodalmár. A nyolcvanas évek közepén települt át Magyarországra, ahol azóta is élénk figyelemmel kíséri a romániai magyar kisebbség sorsát. Az erdélyi menekültekkel foglalkozó független társadalmi bizottság egyik alapítója és mozgatója.

Az alábbi interjút Krizsán Árpád készítette vele 1988 márciusában Budapesten, a „Motolla” c. Münchenben megjelenő nyugati magyar ifjúsági lap részére, s eredetileg annak '88. májusi számában jelent meg. Megtudjuk belőle a nyolcvanas évek elején Erdélyben terjesztett *Ellenpontok* hiteles történetét és azt is, hogy mit vár az Ara-Kovácsék nemzedéke a magyar kormánytól. (Az *Ellenpontokról* lásd még egy korábbi összeállításunkat: „Mi történik Erdélyben”, Magyar Füzetek 12 /1983/, 131–146. old.)

– 1982-ben lebukott az *Ellenpontok* című magyar szamizdat, amelyik Erdélyben jelent meg. Mi volt ennek a kiadványnak a célja és jelentősége, milyen hatással volt a magyar kisebbség sorsára?

– Az *Ellenpontokon* belül – amelyeknek első száma 1981 decemberében jelent meg, az utolsó, a kilencedik pedig 1983-ban –, két kerekasztalbeszélgetést is készítettünk. Helyünket, pontosabban az erdélyi magyar ellenállás, és ezen túl az egész kelet-európai ellenállás perspektíváit próbáltuk fölmérni. Az első beszélgetés nagyon érdekes módon azzal a konklúzióval zárult, hogy az *Ellenpontok* megalakulásával egy eddig még nem

tapasztalható dimenziót kapott az erdélyi magyar ellenállás. Hozzájárulásunkkal – be kell vallanom, nem voltunk egészen szerények –, úgy véltük új elemeket tudunk hozzáadni az egész kelet-európai ellenálláshoz.

A második beszélgetés néhány hónappal később zajlott, több tapasztalattal, mind az erdélyi valóság, mind pedig saját perspektíváink szempontjából; ekkor már be kellett vallanunk: nagyon is mély gyökerei vannak Erdélyen belül mindannak, amit képviselünk vagy képviselni akarunk. Nem utolsósorban épp egy baloldali ellenállásé – a Király Károlyék akcióját nevezem ennek – akik belülről igyekeztek megreformálni, jobb, de legalábbis más irányba terelni az eseményeket.

– *Mi volt a kiindulópontod; rajtad kívül kik tartoztak ebbe a körbe? Honnan jöttetek?*

– Erdélyben, korosztályunkban volt néhány ember, aki határozott „kozmpolita” – a szó jó értelmében vett „világpolgári” – nevelést kapott, ami többnyelvűséget, a világkultúra közvetlen átvételét jelenti. Emlékszem, például én hamarabb olvastam Appolinaire-t vagy Rilke-t eredetiben, mint Adyt. Nyilvánvaló, hogy kivételek voltunk. De az a nagyon vékony réteg épp kulturális különállása folytán ilyen formában ellenállóvá vált, ha azonnal ezt nem is politikai dimenziókba artikuláltuk.

Az *Ellenpontok* körülbelül az 1977/78-as évben kezdődött szerveződni. 77-től 79/80-ig azoknak a kellékeknek a megszerzése folyt, amelyek szükségesek egy fölalatti lap előállításához. Nevetségesnek tűnhet, innen Budapestről a Fórum szállóból, (ahol most beszélgetünk) ilyesmiről beszélni, de meg kell vallanom, hogy gonddal teli hónapok előzték meg még egy nem-regisztrált írógép beszerzését is, nem beszélve arról, hogy az anyagi lehetőségeink is nagyon szűkösek voltak. Nagyon problematikus volt a stencil papír és egyéb felszerelés beszerzése, Romániában abban az időben már szinte lehetetlen volt normál géppapírra szert tenni, például. A legnagyobb fejtörést technikai megoldások okozták. Az optimum egy stencilgép lett volna, ez viszont nagyon megnövelte volna a lebukás veszélyét, éppen ezért úgy döntöttem, hogy a *lengyel rámká*-módszerrel fogjuk sokszorosítani a lapot, amit itt most még fel nem tárható úton módon szereztem meg akkor. Az első két ember, akinek az *Ellenpontokról* szóltam, Szőcs Géza és Tóth Károly volt. Mindketten

egyenrangú szerkesztői voltak a lapnak, később bekapcsolódott még Tóth Károly felesége és még néhány személy, akikről biztonsági okokból egyelőre nem szólhatok (Erdélyben élnek). Az *Ellenpontok* kemény magja végülis az a három, illetve négy személy volt, akiket az előbb említettem. A szerkesztés és a terjesztés munkája megoszlott. Nagyjából mindnyájan betöltöttük valamennyi funkciót.

– *Hogyan buktatok le?*

– Szerintem iszonyú mennyiségű titkos ügynök kezdett nyomozni a szerkesztők után, a lap megjelenése első pillanatától kezdve. Az erdélyi mítosz fantasztikus ezeregyéjszakáit feltételezi a hatalom, mind a mai napig az *Ellenpontok* köré.

Az az érzésem, hogy a titkosrendőrség „fehér asztalnál” is fölgöngyölíthette volna az *Ellenpontokat*. A mi – jobb szó híján – „arisztokratikus” összetartozásunk, az a tény, hogy a rendszertől kényszerítve, végülis elkülönültünk Erdélyben, egy sajátos kulturális bensőséget alakított ki, így még a magatartásunkban is másképp éltük meg az ottani világot mint a nagyátlag. Elég volt végigmenni egy ügynöknek az utcán és meglátnia minket – sok száz ember között –, hogy már csak gesztusaink révén is gyanússá váljunk számára. Kelet-Európában a máskéntgondolkodás körül zajlik a vita. Romániában erről szó sincs, ott elégséges másként viselkedni, ahhoz hogy gyanús legyen valaki. Már akkor tudtunk arról – most egyre többet tudunk –, hogy iszonyú erőket mozgattak meg, elsősorban kémeket Nyugaton és Magyarországon, hogy kintről próbálják visszafejteni szálainkat. Ez folyt benn az országban is. Mi rendkívül óvatosak voltunk, se Tóthéknál, se nálam terhelő bizonyítékokat nem találtak; a többszöri házkutatások – nálam négyszer volt – végülis eredménytelennek bizonyultak. Ennek ellenére a lehallgatások (rejtett mikrofonok), néhány barátunk megkínzása, akiknek közvetett kapcsolatuk volt az *Ellenpontokkal*, vezetett el oda, hogy dekonspirálódunk. Egy adott pillanatban Szőcs Gézával és Tóth Károllyal elhatároztuk, hogy mi névvel vállaljuk az akciót, megakadályozva ezzel, hogy az egész hálózatot felgöngyölítsék.

– *Veled személy szerint mi történt, miután lebuktatok? Hogyan alakult sorsod?*

– Letartóztatásunkat, illetve vallatásainkat követően házi-

őrizetbe helyeztek és környezetemnek megtiltották, hogy érintkezék velem. Szócs Géza esete közismert, viszont meg kell említenem, hogy életveszélyben forgott, majdnem megölték. De erről neki kell beszámolnia. Én öt hónapon keresztül csak rendkívül bonyolult, konspirációs körülmények között találkozhatam emberekkel. Letartóztatásomat követően kiadtam még az *Ellenpontok* kilences számát. Eközben nyilatkozatok is jelentek meg tőlünk. 1983 áprilisának a végén kaptam azt a bizalmas jelzést, hogy a román kormány ki fog toloncolni. Minthogy nem óhajtottam Nyugatra emigrálni, s úgy vélem, hogy Magyarország az az ország, amelyben lelkiileg leginkább otthon érzem magamat, s ahol folytatni tudom az Erdéllyel kapcsolatos tevékenységemet, kitartóan ragaszkodtam ahhoz, hogy Budapestre menjek. Április végén, Nagyváradon szervezni kezdtem az Erdélyi Magyar Hírügynökséget (Hungarian Press of Transylvania, HPT), hogy az erdélyi magyar ellenállás ne maradjon fórum nélkül. Május 20-ig létrejött egy mozgalom, amely nagyjából tőlem függetlenül végzi ezt a munkát és informálja a világsajtót az erdélyi eseményekről. Úgy érzem, hogy a HPT hitelessége azóta is töretlen, ami felnőtt mivoltára is utal. Én ma már mindössze budapesti alapító kiadója vagyok az intézménynek.

– *Milyen lehetőségeket látsz arra, hogy Erdélyben tényleges változásokra kerüljön sor, s a magyar kisebbség helyzete megváltozzék? Milyen tettekre vagy követelésekre van szükség?*

– A Magyar Demokrata Fórumon (MDF) elmondott beszédemben ezekre a kérdésekre részletesen kitértem. Egy általános programot felelősen viszont csak egy olyan tényező hirdethetne meg, amelyiknek hatalom van a kezében.

De van véleményem a kérdéstről, s egy minimális program keretében ezt így foglalhatnám össze: egyrészt az erdélyi magyarságnak nem csak politikai és adminisztratív, de gazdasági autonómiát kell biztosítani. Az a szocializmuskép, ami eddig uralkodó volt, és most is uralkodik Romániában, az nem csak alapvetően az erdélyi magyarságot sérti, hanem az összemberi jogokat is. Fel kell számolni ezt a rendszert! Ez persze nem a mi feladatunk, hanem a románságé! A mi feladatunk az, hogy nyíltan nevén nevezzük a problémát és elítéljük e rendszert. A román példa és Románia agressziós politikája nem csak a magyar-

országi helyzetet veszélyezteti, hanem a Kelet-Európát jelenleg átfogó társadalmi változásokat is!

Következő pontként a kulturális autonómiát említeném. Nem csak abban az értelemben, hogy a magyarság visszakapja régi intézményeit, hanem, hogy módja legyen új intézmények létrehozását szorgalmazni; és ezek felett rendelkezni is.

Harmadik szempontként fontosnak tartom, hogy Magyarország határozottabb és aktívabb külpolitikát folytasson ebben a kérdésben. Mozgósítsa az ENSZ-et és más nemzetközi szervezeteket, intézményeket az erdélyi magyarság ügyében. Szükségét látom — ezt különösen az erdélyi menekültkérdés vetette fel —, hogy Magyarország egy budapesti ENSZ-iroda megnyitását igényelje. Ugyanakkor folyamodjék megfelelő nemzetközi támogatásért olyan fórumokhoz, amelyeknek módjukban áll, vagy kötelességük a menekültfogadó államokat támogatni.

Nélkülözhetetlennek tartom továbbá, hogy létrejöjjenek olyan erdélyi magyar — akár illegális — társadalmi szervezetek, pártok, amelyek a Román Kommunista Párttól teljesen függetlenek, s amelyek a magyarságot képviselni tudják majd egy eljövendő pluralisztikus társadalomban.

Meg kell hiúsítani Bukarest kísérletét, hogy egyetlen kompakt osztállyá degradálja a magyarságot. A magyarságnak is létérdeke, hogy „természetes” rétegekre, osztályokra bomoljon. A romániai elnyomorodás tényszerűen nem jelent mást, mint proletárrá süllyeszteni az erdélyi magyarságot.

— *Megvalósulhat-e az a terv, mely szerint Magyarország politikai menedékjogot ad az erdélyi menekülteknek? Ebben az esetben viszont fennáll a veszély, hogy két és félmillió magyar, de esetleg még több millió román is elhagyja Erdélyt, illetve Romániát és Magyarországra menekül.*

— Valóban fennáll annak veszélye, hogy két millió magyar jön át ide. És természetesen esetleg több millió román veszi a batyuját és kivándorol Magyarországra. Már eddig is sok román érkezett, akik — a létező és hangsúlyosan meglévő előítéletek dacára — ugyanolyan segítségben részesülnek itt mint a magyarok. Mi több, nem hivatalos oldalról tüntető módon igyekezünk igen tisztességesen fogadni és védeni őket. Azonban föl kell hívnom figyelmedet egy másik körülményre: a román kormányzat,

bár 1987 első felében tömegesen adta ki az útlevelet olyan embereknek, többnyire magyaroknak, akiktől szabadulni akart, azóta rádöbbsent arra, hogy nélkülük jónéhány üzem termelése leáll. A menekültek helyét nem tudták pótolni, éppen ezért 1988. február 1-től a munkaképeseknek belügyminisztériumi dekrétummal megtiltották a külföldi utazást. Az ilyesmi persze mérsékeli a menekültek számát, de nem lehet jogszerűnek, még kevésbé emberségesnek nevezni az eljárást.

A Magyar Demokrata Fórumon elmondottakat kiegészíteném még néhány további, véleményem szerint fontos szemponttal. Magyarország mondja föl azokat a Romániával kötött egyezményeket, amelyek részint sértik érdekeit, másrészt pedig nehezítik a menekültek kérdés humanitárius megoldását. Ilyen például a kettős állampolgárság kizárásának az egyezménye, melynek értelmében egy román állampolgár, aki ide menekül, nem tudja fölvenni a magyar állampolgárságot, minthogy a románok nem engedik el a román állampolgárságból. Magyarországnak fel kell mondania továbbá azokat a turisztikai egyezményeket, amelyek szintén sértik a magyar érdekeket, egyben föl kell mondania azt a tömbmegegyezést is, amely kötelezi a magyar tájékoztatási szerveket, hogy csak olyan információkat tegyenek közzé itthon, amelyeket a román hírügynökség, az *Agerpres* is leközölt.

– *Mennyire becsülhető Magyarországon és Nyugaton azoknak az erdélyieknek a száma, akik az elmúlt években elhagyták Erdélyt?*

– Magyarországon – az illegálisan ideérkezőkről beszélek csak, akik a nyugatra vagy a Magyarországra távozásnak azt a módját választották, amelyik most három éve létezik –, Magyarországon tehát ezeknek a száma ma már legalább tízezer. S ez a szám egyre nő.

Több tízezerre tehető azoknak a száma, akik az előző két évben – 1985 közepétől 1986 végéig, illetve alkalmanként 1987-ig – Nyugatra menekültek. Összesen, gondolom nem túlzás harminc ezret mondani; ezek magyarok, mindössze 5–10 százalékuk román.

– *Nyugatra gyakran jutottak olyan hírek, hogy Magyarország rendszeresen kiad menekülteket Romániának.*

– Valóban adtak át menekülteket Romániának az elmúlt évben. Azokat az embereket, akik papírok nélkül, tehát még a „tu-

risztikai legalitást” sem tartva be, érkeztek, azokat összegyűjtötték és hetente egy alkalommal átadták őket Nagyváradnál a románoknak. A románok pedig, minden bosszújukat kiélve, rendkívüli mértékben megkínózták őket, majd az ítélet következtében hat hónaptól három- illetve öt évig terjedően, ha magyarokról volt szó. A három évig terjedő börtön azokra a tiltott határlépésekre vonatkozik, amikor az ember egyedül menekül. Amennyiben legalább ketten menekülnek, akkor az – mivel összeesküvésnek számít a tény – elérheti az öt évet is. Ha viszont románról van szó, akkor a büntetés elvileg 15 év is lehet, mert hazaárulásnak minősül, ha egy román Magyarországra akarna menekülni. Fölmerült a román vezetésben egy olyan terv is, miszerint Déva mellett koncentrációs tábort hoztak volna létre a menekültek megbüntetésére. A nemzetközi tiltakozások eredményeképpen azonban Ceaușescu január 26-án, születésnapján általános közkegyelmet hirdetett, és eltörölte az addigi ítéleteket; így a tábor megnyitása elmaradt. A menekülés Romániából azonban nem állt meg, de megsokszorozódott azóta. Így lehet, hogy a jövőben mégis sor kerül koncentrációs tábor megnyitására. Azt azért hangsúlyozni kell, hogy az elmúlt időszakban már nem adnak át a magyar hatóságok menekülteket Romániának; különösképpen Szűrös Mátyás interjújának elhangzása után!

– *Ne kerüljessük az egyik legfontosabb kérdést: milyennek látod a magyar–román viszonyt?*

– A románság nagy része – valljuk be – áldozatul esett Ceaușescu szélsőséges nacionalista és sovén politikájának. A románság nagy része jelenleg is rendkívül mélyen gyűlöl minket, és én ebben a gyűlöletben annak a „garanciáját” látom, hogy a Ceaușescu-vezetés megdöntésével a magyar probléma semmiképp sem fog megoldódni Romániában.

Nagyon rossznak ítélem a román és a magyar nemzet viszonyát. A román nemzet sok tekintetben kritikátlanul ráhangolódott mindarra, amit a román kormányzat rólunk állít. Ugyanakkor épp a menekültkérdésben elfoglalt magyar humanitárius álláspont is jó lehetőséget biztosít számunkra, hogy kellő mértékben ellensúlyozzuk, gyakorlati cáfolatát adjuk a rágalmaknak.

– *Hogyan látod a jövőt, látsz megoldásokat?*

– Megoldást nem látok! Mindenesetre a Ceaușescu-rezsimnek

„mennie” kell. Általános struktúra-váltásra van szükség. És ennek a véghezvitele egészen biztosan évtizedeket fog igénybe venni.

– *Utolsóként egy személyes kérdés. Milyen eszményeket követesz, kik az eszményképeid?*

– Egy, a demokratizmusban önmaga szabadságát megélő, cselekvő létezés – ez az eszményem. A szó és a szépérzék összhangja. A morális jóérzés és a szépérzék tiltakozott bennem a román rendszer ellen. Ez öltött később politikai dimenziókat.

Értelmet mindannak amit csinálok, amit politikailag is teszek, végülis azok az elvek adnak máris, amelyek akkor nem politikai-ként fogalmazódtak meg bennem. Egy egyetemes jóérzés; valamint az a szépérzék, ami a világ esztétikumához és esztétikai lehetőségeihez, és az általános emberi erkölcsi elvekhez – mondhatnám azt is: a Tízparancsolat „közhelyeihez” – kapcsolódik. Mindkettőnek nagyon is híján van a Balkán. Ezért is tekintem azt a megtestesült pokolnak.

– *Ideológiai kérdések is felmerülnek számodra?*

– Ezek mind ideológiai kérdések... is, nem szabad elfelejtened.